

ANTOLOGIE Z DĚL FILOZOFŮ IV — HUMANISMUS A RENESANCE

Čtvrtým svazkem Antologie*, který zahrnuje období humanismu a renesance, začíná vycházet dílo, které již na počátku vzbuzuje úctu k tak široce koncipovanému záměru: vydat v jedenácti svazcích výbor z děl nejvýznamnějších filozofů od antiky po dnešek a zprostředkovat tak čtenáři dějiny světové filosofie ve výběru autentických textů. Již sama tato idea je edičním záslužným činem (který zatím v českých zemích nemá svou obdobu) a vyjadřuje velmi pozitivní snahu naší doby: po období, kdy se naše filozofická kultura snižovala převahou špatné sekundární literatury a vůbec se oslabovalo živé spojení soudobých filozofických snah s klasickou filozofickou minulostí, vrátit se opět k pramenům, ad fontes. Kromě toho nutno vzít v úvahu, že překlady velkých filozofických děl nejsou nikdy pouze filologickou záležitostí, nýbrž že v našich zemích vždy znamenaly a znamenají zároveň třibení filozofického jazyka a s ním i rozvíjení kultury filozofického myšlení; z tohoto důvodu můžeme bez nadsázky říci, že vydání Antologie je významnou událostí celé slovenské kultury (nemluvě již o tom, že v rámci filozofické kultury obou našich národů jsou tu — i v námi recenzovaném svazku — četné texty přeloženy vůbec poprvé).

Svazek o filosofii období humanismu a renesance vychází jako první pravděpodobně spíše z technických než z věcných důvodů. Svým způsobem však se obrací přímo in medias res, otevírá pohled do dějin filosofie v jejich středu, v období přechodu, které ještě tkví ve středověké filosofii, zároveň však — mimo jiné též obrodou antické filosofie a kultury — vede

již k branám novověku. Redaktoři svazku vybrali tyto postavy: Pomponazzi, Mikuláš Kusánský, Telesio, Francis Bacon, Machiavelli, Erasmus, More, Leonardo da Vinci, Kopernik, Galileo Galilei. Snažili se tím vystihnout různé přístupy k základní filozofické problematice, kritické rozchody se středověkým způsobem myšlení a citění, typy myšlení sociálně politického, projevy sociálních utopií i počátky nových vědeckých metod, zejména nové přírodovědy a jejího obrazu světa.

Volba představitelů tohoto období může být sice předmětem rozdílných mínění, nepovažujeme však za účelné klást otázky tohoto druhu (tj. např. proč More a nikoli Campanella, proč nejsou zastoupeni francouzští humanisté apod.). Mnohem podstatnější význam má podle našeho názoru zjištění, že tu nejsou opomenuti představitelé nejdůležitější a že výběr vyjadřuje tématickou mnohostrannost této myšlenkové epochy. Spor o to, zda do ní patří Bacon či nikoli (jak naznačuje J. Kocka, autor úvodní studie) je typem sporu o zařazení osobností „přechodu“ — zda je totiž budeme chápat jako odkaz k budoucnosti nebo jako dovršení období končícího. Analogickým případem je Mikuláš Kusánský. V Antologii ho nacházíme na počátku, zatím co např. H.-G. Gadamer řadí jej ve své filozofické čítance (*Philosophisches Lesebuch I*, Fischer-Bücherei, Frank-

* *Antológia z diel filozofov* (vědecký redaktor: akademik Igor Hrušovský) IV — *Humanizmus a renesancia* (redaktor svazku: J. Kocka, sestavili: I. Hrušovský, J. Kocka, M. Pažitka), Vydavateľstvo politickej literatúry, Bratislava 1966, 628 strán.

furt a. M. 1965) na konec kapitoly o „křesťanské filosofii středověku“. Bacon po této stránce nemůže být pojat jako vyvrcholení období renesance (toto místo patří opravdu spíše Galileovi), a také vzhledem k převaze italských myslitelů ve čtvrtém svazku bylo by možná vhodné přiřadit Bacona do svazku, kde převažují autoři angličtí. Podstatné je ovšem samo pojetí daného filosofa. A v tom nutno kladně ocenit, že se recenzovaný svazek snaží upozornit (mimo jiné právě na případě Bacona) na kontinuitu renesančního a středověkého myšlení a korigovat tak jednostranné koncepcce, které z renesance vybíraly pouze diskontinuitní prvky.

Také při výběru textů byly možnosti volby velmi široké. Sestavovatelé se zaměřili na texty reprezentativní a zvláště nutno ocenit jejich rozhodnutí dát před množstvím jmen a krátkých ukázek přednost raději menšímu počtu ukázek ucelených, delších souvislých textů, které lépe umožňují seznámit se s myšlenkovým pochodem filosofa a alespoň s některou podstatnou částí jeho systému. Poznámkový aparát texty nepřetěžuje, omezuje se na nejnutnější vysvětlivky, týkající se zejména pojmů, autorů a odkazů bibliografických.

Po formální stránce čtenář uvítá, že svazek je uspořádán velmi přehledně, že texty jsou uvedeny medailóny o filosofech (a jejich portréty) apod. V příštích svazcích by však snad bylo vhodné doplnit na titulním listě, na obálce a na hřbetě knihy pořadové číslo svazku. Při tak rozsáhlém díle kromě toho není divu, že dojde k některým nedopatřením, např. název Galileova spisu překládá se dvojnásobným způsobem — jinak v medailónu (str. 538) a jinak v ukázce (str. 539).

Problémy vyvolává bibliografie. Velmi cenné je její široké zaměření, snaha poskytnout výběr nejdůležitější sekundární literatury z mnoha zemí. Mezi takto náročně pojatou bibliografií (většinou však jde o tituly starších prací, poměrně málo je zastoupena literatura po roce 1945) a

čtenářem chybějí však některé prostředkující články. Máme na mysli především údaje o některých cizojazyčných, avšak u nás běžně dostupných příručkách (např. Überwegovy dějiny filosofie), případně také o starších učebnicích dějin filosofie, vydaných u nás (Dršina, Höfding—Kráľ, Tvrdý). Postrádáme dále tituly monografií (příp. i pečlivě vybraných studií časopiseckých) slovenských a českých autorů (např. Hrušovského práce o Baconovi, Patočkova kniha o Aristotelovi, zabývající se i filosofií renesance), které by pomohly tomu, kdo se o určitého filosofa hlouběji zajímá a nemá přístup k zahraničním pramenům (a zároveň právě asi k většině děl, uváděných v bibliografii). Z těchto důvodů bychom považovali za účelné doplnit v bibliografii (nebo v medailonech) údaje o slovenských (i českých) překladech dalších děl filosofů tohoto období (i s těmi, kteří nebyli do výběru ukázek pojeti).

Úvodní studie J. Kocky — nezbytná v antologii tohoto druhu — úsporně a účelně konstruuje celkový obraz epochy, její základní filosofické proudy a problémy i její přínos pro novou přírodovědu tak, aby čtenáři byla zřejmá vnitřní souvislost mezi publikovanými texty a aby si je dovedl zařadit do celkového kontextu, tj. aby měl k dispozici také základní údaje o problémech a osobnostech, které do antologie zahrnutý být nemohly. V tom smyslu plní úvodní studie dobře svoje poslání a spolu vytváří tak koncepční jednotu svazku.

Antologie tedy podle našeho názoru začíná dobře a stane se jistě trvalým pramenem poznání nejen pro studenty filosofie, nýbrž pro všechny, kteří se snaží hlouběji seznámit s dějinami myšlení na základě vlastní četby původních pramenů. Myšlenky tohoto období mají po této stránce aktuální význam nejen pro historiky filosofie, vědy a celé kultury, nýbrž i pro systematické studium a řešení soudobých filosofických problémů: problém panteistických filosofii, sociálních utopií, filosofických základů politické teorie i antropologie

(Machiavelli), otázky metodologickej, problém vedeckého obrazu sveta (zejména konfrontácie filosofického hľadiska galileovského s dnešným viděním sveta) a v neposlední řadě i podněty pro osobní reflexi filosoficko-etickou, obsažené v osudech

dvou čelných postav tohoto období — Bruna a Galileiho: zda totiž vědecké pravdě více pomáhá badatel živý či badatel na hořící hranici.

Lubomír Nový

SVĀTOPLUK ŠTÚR O IDEOVÝCH ZDROJOCH NACIZMU

Fašistické režimy v Taliansku a v Nemecku už od svojho vzniku priťahovali pozornosť autorov, ktorí analyzovali jednotlivé stránky ich ideológie, politiky i sociálnych princípov. Dočasné úspechy, ale najmä katastrofálne vyústenie fašistického režimu inšpirovali rozsiahlu literatúru, z ktorej vyplýva základný poznatok, že fašizmus je sociálny jav, hnutie, ktoré v naturalistickej deštruktívnej ideológii a v jej praktickej realizácii nemá v dejinách ľudstva obdobu. Touto tematikou sa zaoberá aj kniha Svätopluka Štúra *Nemecká vôľa k moci* (Obzor, Bratislava 1967). Je to staršia práca, koncipovaná tesne pred vojnou a jej skoršie publikovanie znemožnila strata rukopisu. Z toho by mohlo vyplývať, že po odstupe desaťročí práca stratí svoju aktuálnosť. Text nás však presvedčí o opak. Je to výborná kniha, ktorá si získa miesto v antifašistickej literatúre a ktorá je obohatením našej filozofickej spisby i obsahove, i brilantným spôsobom spracovania.

Základným zámerom autora je sledovanie zrodu hlavných ideových prvkov v nemeckej filozofii kulminujúcich v ideológii fašizmu. To, čo sa odohralo v Nemecku po nástupe A. Hitlera k moci, nemohlo byť v nijakom prípade náhodné. Vybudovanie obrovskej vojrovej mašinérie, sfanatizovanie desiatok miliónov Nemcov, aby sa vrhli do osudného rizika druhej svetovej vojny, to musel byť široký sociálny jav pripravovaný už dlhšie. Profesor Štúr si predsavzal vo svojej knihe poukázať v dejinách nemeckej filozofie od 19. storočia na ideovú prípravu nástupu totalit-

ného štátu. S dokumentárnou presvedčivosťou odvíja film nemeckého myslenia od Fichteho až po Hitlera a Rosenberga. Štúrova kniha nechce byť dejinami filozofie, pretože nesleduje jej vývin v systémovej zložitosti, ale je aj dejinami filozofie a podáva svedectvo o autorovej vysokej kvalifikovanosti v oblasti duchovných dejín. Rozsah práce i okruh problematiky určený nadpisom bol vodidlom pri zdôrazňovaní hlavných momentov a sociálno-politického zmyslu nemeckej filozofie. Je isté, že by sa hľadanie koncepcií vzťahu štátu a jednotlivca, prvkov militarizmu a podobne mohlo posunúť hlbšie do minulosti, avšak treba súhlasiť s autorom, že rozhodujúcim obdobím vo formovaní nemeckého nacionalizmu je politicko-ideový kvas v prvej polovici 19. storočia označovaný nie veľmi príliehavo ako romantizmus. Toto obdobie ako zákonitý dôsledok francúzskej buržoáznej revolúcie sa vyznačuje formovaním, prebúdzaním európskych národov. Tu je aj začiatok nemeckého Sturm und Drang. Vôľa po živote, moci, útoku sa rodí prv ako objektívne schopnosti a možnosti. Nemecké meštiactvo vtlačá tomuto hnutiu charakteristické črty. Marx i Engels pri hodnotení revolučných udalostí postihli jeho povahu, keď ho charakterizovali ako plod nevydarenej revolúcie. Rozpor medzi skutočnosťou a želaním viedol k vášnivým výzvam k aktivizmu, k búraniam starého sveta, za národnú samostatnosť. Sú však rôzne nacionalizmy. Ako ukazuje Štúr na Fichteho *Rečiach k nemeckému národu*, nemecký nacionalizmus mal už od začiatkov povahu šovinizmu. Zjednotenie Ne-